

ՎԱՍՏԱՎԱՇԱՏ ԳԻՏՆԱԿԱՆՈ

(Օնեղյան 70 - ամյակի առթիվ)

Լրացավ ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի Լ Օրբելու անվան Ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Վաղինակ Արապիտին Սիրզոյանի ծննդյան 70-ամյակը:

Վ. Սիրզոյանը ծնվել է 1926 թ. հունիսի 20-ին, Ստեփանավանի շրջանի Հոբարթի գյուղում: Տեղի 7-ամյա դպրոցն ավարտելուց հետո, 1942 թ. ընդունվում է Ստեփանավանի անասնաբուժական-անասնաբուծական տեխնիկումը և այն ավարտում զերազանցության դիպլոմով: Նույն տարում էլ դառնում է երևաճի անասնաբուժական-անասնաբուծական ինստիտուտի ուսանող:

Վաղ են երևան եկել Վ. Սիրզոյանի գիտական հետազոտություններ կատարելու հակումն ու ունակությունները: Երրորդ կուրսում պրոֆեսոր Սարգիս Սաքանյանի ղեկավարությամբ դիագնոստիկայի և ռենտգենոլոգիայի ամբիոնում ուսումնասիրել է ռենտգենյան ճառագայթահարման տարբեր դոզաների ազդեցությունը ճագարների արյան կարմիր գնդիկների նստեցման ռեակցիայի արագության վրա և պարզել, որ այդ պայմաններում կտրուկ կերպով այն արագանում է: Սիսթամանակ բացահայտել է, որ փոփոխության է ենթարկվում նաև լեյկոֆորմուլան ավելանում է լեյկոցիտների քանակը: Զորորդ կուրսում անխոնջ ուսանողը, պրոֆեսոր Հայկ Ստեփանյանի առաջարկությամբ, ուսումնասիրում է շան բնական ստամոքսահյուսքի ազդեցությունը գորտի մեկուսացված սրտի գործունեության վրա և ապացուցում, որ շան 2-3 տոկոսանոց ստամոքսահյուսքը վերականգնում է գորտի սրտի դադարած աշխատանքը:

Ինստիտուտն ավարտելուց հետո սկսվում է Վ. Սիրզոյանի գիտա-աշխատանքային կենսագրությունը Հայաստանի ԳԱ Ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտում, որտեղ որպես կրտսեր գիտական աշխատող նա ծավալում է ակտիվ թե՛ գիտական, և թե՛ հասարակական աշխատանքներ:

Վ. Սիրզոյանի տասնամյա գիտական գործունեության արդյունքները արտացոլվել են մի շարք գիտական հոդվածներում և նրա «Լեյկոցիտոքնական վերականգնման օնտոգենետիկ ուսումնասիրությունը կենդանիների էնոլիբացիայի, որոնուդեղի կիսահատման և վերջույթների անդամահատման պայմաններում» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունում, որը հաջողությամբ պաշտպանել է 1959 թվին և արժանացել կենսաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի:

Խոսելով Վ. Սիրզոյանի գիտական աշխատանքի արդյունքների նշանակության մասին, ակադեմիկոս Էզրաս Հասարայանը նշել է. «Խանգարված ֆունկցիաների փոխհատուցման պրոբլեմը պատկանում է ժամանակակից կենսաբանության և բժշկագիտության առավել հրատապ պրոբլեմների շարքին և մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական առումով»:

Վ. Սիրզոյանի զանազան վնասվածքների պայմաններում ներկենտրոնական կառույցների օնտոգենետիկ ուսումնասիրությանը նվիրված թեկնածուական թեզում և այլ աշխատանքներում բերված են նոր տվյալներ, որոնց հետաքրքրական են տեսական ու գործնական առումով, քանի որ կարող են օգնել բացահայտելու վերականգնողական և փոխհատուցողական պրոցեսների հիմքում ընկած օրինաչափությունները:

Ուսումնասիրելով տարբեր հասակի ճագարների անդամահատության հետևանքները, Վ. Սիրզոյանը հաստատել է, որ հեռացված վերջույթի ֆունկցիաների փոխհատուցումը ողջ մնացած վերջավորության կողմից կատարվում է տարբեր արագությամբ օրինակ, ճագարների մոտ, որոնք կույր են ծնվում, փոխհատուցումը ընթանում է դանդաղ, իսկ հավի ծտերի մոտ, որոնք դուրս են գալիս աչքերը բաց ու պատրաստի ֆունկցիաներով, փոխհատուցման պրոցեսները համեմատաբար արագ են ընթանում:

Ջարգացնելով է Հասարայանի նյարդային համակարգի պլաստիկության էվոլյուցիոն տեսությունը, Վ. Սիրզոյանը պարզել է, որ ողնուղեղի վնասումներից հետո օնտո- կամ ֆիլոգենետիկ զարգացման ստորին աստիճանում գտնվող կենդանիների գլխուղեղի մեծ կիսագնդերը էական դեր չեն խաղում կոմպենսատոր հարմարանքների զարգացման գործում, այն դեպքում, երբ բարձրակարգ կենդանիների մոտ նրանց դերը դառնում է անգնահատելի:

Վ. Սիրզոյանը հանդիսանում է տեսողական ռեցեպցիայի բնագավառի ճանաչված գիտնականներից մեկը, որը հարստացել է Ֆիզիոլոգիական գիտությունը մի շարք նոր, եզակի և հեռանկարային հետազոտություններով, նվիրված անալիզատորների ներդրումից ֆիզիոլոգիայի ակտուալ պրոբլեմներին, ինչպես նաև աչքի հիվանդությունների և տեսողության թուլության հարցերին, որոնք թույլ կտան բացահայտել արտաքին միջավայրի որոշ գործոնների բացասական ազդեցությունը, ինչպես տեսողության, այնպես էլ օրգանիզմի առողջության ու կենսագործունեության վրա: Նրա կողմից բավարար չափով ուսումնասիրվել է տեսողական անալիզատորի ծայրամասային հատվածում ընթացող պրոցեսների զարգացման ու կատարելագործման օրինաչափությունները, լուսազգացության ֆիզիոլոգիական մեխանիզմները, որոնք ապահովում են օրգանիզմի հարմարեցման ձևերն ու փոխազդեցությունները արտաքին միջավայրի հետ: Պրոբլեմի հույժ կարևորությունը հատկապես նկատելի է, որ գնալով աճում է աչքի ցանցենու հիվանդություններով տառապող հիվանդների թիվը կապված բնակչության կյանքի տևողության ավելացման և արտաքին միջավայրի բացասական գործոնների ազդեցության հետ: Այժմ աչքի ցանցենու պաթոլոգիան բժշկագիտության մեջ զբաղեցնում է առաջին տեղերից մեկը, որը շատ դեպքերում կարող է հանգեցնել տեսողության կորստի կամ թույլ տեսողության Հասակային առումով տեսողության ֆիզիոլոգիայի ուսումնասիրությունները Վ. Սիրզոյանին թույլ են տվել բացահայտել ոչ միայն սենսոր համակարգերի էվոլյուցիայի էությունը, այլ նաև որոշել օֆտալմոլոգիայի մի շարք գործնական խնդիրներ:

Ընդհանրացնելով հարկ է նշել, որ Վ. Սիրզոյանի բոլոր շրջանների հետազոտություններում գլխավոր շեշտը դրվել է տեսողական անալիզատորի պերիֆերիկ բաժնի կենսաֆիզիոլոգիայի օնտո-ֆիլոգենետիկ զարգացման օրինաչափությունների պարզաբանման հարցերին ողնաշարավոր կենդանիների էվոլյուցիոն լայն սահմաններում: Նա առավել ուշադրություն է դարձրել ցանցաթաղանթի տեսողական ֆունկցիայի

զարգացման ու կատարելագործման օնտոգենետիկ ասպեկտներին, դրա զարգացման յուրահատկությունների կախվածությանը արտաքին միջավայրի պայմաններից, պաթո-մորֆոլոգիական և պաթո-ֆիզիոլոգիական փոփոխություններից, սուր անեմիզացիայից, լազերային ու ուլտրամանուշակագույն ճառագայթներով վնասումներից հետո ցանցաթաղանթի ճնշված ֆունկցիայի սպոնտան և բուժման վերականգնման պրոբլեմներին:

Վ.Ս.Սիրզոյանի հետազա հետազոտական գործունեության զարգացումը ընթացել է օնտոգենետիկ ողնաշարավոր կենդանիների, այդ թվում և մարդու ցանցաթաղանթի կենսահոսանքների ձևավորման, զարգացման ու կայունացման ընդհանուր օրինաչափությունների պարզաբանման հարցերին, որի հիման վրա առաջարկվել է աչքի ցանցենու ֆունկցիայի զարգացման եռետալային տեսությունը և բացահայտել յուրաքանչյուր տալի առանձնահատկությունների օնտո-ֆիլոգենետիկ ասպեկտները: Հայտնաբերվել է, որ տեսողության զարգացման աստիճանը ուղղակիորեն կապված է կենդանիների կյանքի պայմաններից, որի իմացությունը կարող է նպաստել առողջության պահպանման պրոբլեմների լուծմանը:

Վ.Ս.Սիրզոյանի գիտահետազոտական աշխատանքների մի մասը նվիրված է նյարդային համակարգի վերականգնողական պրոցեսների ուսումնասիրությանը նորմալ և նրա տարբեր բաժինների վնասումների պայմաններում: Այդ աշխատանքներում մեծ տեղ է հատկացվում կենդանիների տեսողական համակարգի վնասումների ժամանակ վերականգնողական մեխանիզմների պարզաբանման հարցերին: Ձգալի տեղ է հատկացված տաքարյուն կենդանիների աչքի ցանցաթաղանթի վերականգնողական պրոցեսների ուսումնասիրությանը՝ լազերային ճառագայթմամբ և ֆերմենտային պրեպարատներով ներգործելուց հետո: Պարզվել է, որ ֆերմենտաթերապիայի ազդման պայմաններում վնասված ցանցաթաղանթի ֆունկցիոնալ կատուցվածքային վերականգնումը տեղի է ունենում բավական արագ ու լիարժեք, քան ստուգիչ կենդանիների մոտ: Նրա արած նորամուծությունները լայն արձագանք են ստացել և արժանվում գնահատվել Օդեսայի ակադ. Վ.Պ.Ֆիլատովի անվան ակնային հիվանդությունների գիտահետազոտական ինստիտուտի առաջատար գիտնական Ա.Ի.Կոլոմիցեի կողմից: Վ.Ս.Սիրզոյանին ուղղված նամակում նա գրում է. «Հաշվի առնելով Ձեր տվյալները՝ մենք հեռանկարային ենք համարում ուսումնասիրել ֆերմենտային պրեպարատների ֆոնոֆորեզի և լազերային թերապիայի զուգակցված ազդեցությունը ցանցաթաղանթի վրա»: Այդ ասպարեզում Վ.Ս.Սիրզոյանի որոնումները ակտիվորեն շարունակվում են նաև այժմ: Նա իր հետազոտություններում զբաղվել է ոչ միայն նյարդային համակարգի պլաստիկականության, այլ նաև վնասված այլ հյուսվածքների վերականգնողական պրոցեսների ուսումնասիրությամբ ինչպես գիտափորձում, այդպես էլ կլինիկայում:

Վերջին տարիներին Վ.Ս.Սիրզոյանը հատուկ ուշադրություն է նվիրել էնզիմոթերապիայի (լեկոպային, պապաին, լեկոզին, կոլալիզին) և ֆիզիկական գործունեության (լազերային ճառագայթափարում) բժշկության մեջ կիրառման ուսումնասիրություններին: Այդ աշխատանքներում ցույց է տրված, որ վնասված նյարդային և այլ հյուսվածքների էնզիմոթերապիան լազերաթերապիայի հետ զուգակցման ժամանակ, առավել բարերար ազդեցություն է գործում վերականգնողական պրոցեսների վրա: Ստացված տվյալների հիման վրա մշակվել են մի քանի մեթոդական հանձնարարականներ, որոնք լայն կիրառություն են գտել պրակտիկ բժշկության մեջ:

Վ.Ս.Սիրզոյանի բազմամյա գիտահետազոտական արդյունքները ամփոփված են 100-ից ավելի հրատարակված աշխատանքներում, այդ թվում նաև «Թոշունների լուսազգայությունը» մենագրությունում և ղոկտորական թեզում:

Վ.Ս.Սիրզոյանը գիտական գործունեությանը զուգընթաց կատարել և կատարում է նաև գիտակազմակերպչական մեծածավալ աշխատանք հանդիսանում է Լ.Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի Գիտական խորհրդի անդամ, Հայաստանի «Ուղեղի հետազոտության միջազգային կազմակերպության» ասոցիացիան նրա թեկնածությունը ներկայացրել է ԻԲՐՕ-ի անդամության համար:

Նա իր նախածնունդով ստեղծված «Ստեփանավանցի գիտնականների ընկերության» նախա-գահն է:

Թեև բուլդոզ է իր կյանքի յոթ տասնամյակը, Վ.Ս.Սիրզոյանը երիտասարդական ավյունով ու քանասիրաբար շարունակում է իր գիտական բեղմնավոր գործունեությունը և լուրջ ներդրում անում մեր ակալիս Հայաստանի Հանրապետության գիտության զարգացման գործում:

Խ.Ն.Նսահապեկյան, Զ.Ս.Սարգսյան, Ռ.Մ.Նարությունյան